

Wijze mannen & Wijze vrouwen

Ook verscheen van Susan Smit:

Heks

De stad en de sterren

Elena's vlucht (roman)

De zweefmolen

Letterhonger

Wat er niet meer is (roman)

100 spirituele plekken die je gezien moet hebben

Vloed (roman)

Zwanger met lichaam en ziel

Susan Smit

*Wijze mannen &
Wijze vrouwen*

INSPIRERENDE ONTMOETINGEN,
GESPREKKEN EN LEVENSLESSEN

Lebowski Publishers, Amsterdam 2011

Wijze vrouwen

© 2003, 2011 Susan Smit en Lebowski Publishers, Amsterdam

Wijze mannen

© 2010, 2011 Susan Smit en Lebowski Publishers, Amsterdam

Omslagontwerp: Veel Ontwerpers, Amsterdam

Foto auteur: © Studio Nico Kroon, Amsterdam

Typografie: Michiel Niesen, ZetProducties, Haarlem

ISBN 978 90 488 0997 4

NUR 320

www.susansmit.nl

www.lebowskipublishers.nl

Lebowski Publishers is een imprint van Dutch Media Uitgevers bv

INHOUD

Wijze vrouwen

- Voorwoord 19
- 1 De kracht van de crone 31
Isabella Rossellini
- 2 Het wonder terugvinden 51
Jane Goodall
- 3 De wijsheid van de natuur 67
Irene van Lippe-Biesterfeld
- 4 Gebruik je zintuigen 83
Xaviera Hollander
- 5 De werkelijkheid omarmen 97
Byron Katie
- 6 Levenskunst 109
Elle Eggels
- 7 Het recht om te kiezen 123
Ike West

- 8 De moed om te stralen 141
Marianne Williamson
- 9 Carrière en omgaan met geld 159
Annemarie van Gaal
- 10 Verbinding met anderen 175
majoor Bosshardt
- 11 Vrede vinden 191
koningin Noor van Jordanië
- 12 De donkere kant 207
Isabel Allende
- 13 De liefde 225
Benoîte Groult
- 14 Vele levens 245
Shirley MacLaine
- 15 De onzichtbare wereld 261
Char Margolis
- 16 Leren vliegen 279
Margaret Neylon

17 De koningin van de heksen 295

Dankbetuiging 301

Verder lezen 303

Wijze mannen

Inleiding 317

1 De balans vinden tussen hard en zacht 327

Ton van der Kroon over zoeken naar ware mannelijkheid

2 Het aangaan van het avontuur 343

Redmond O'Hanlon over verwondering, reizen en een beetje kind blijven

3 De moed om je eigen weg te gaan 359

Arthur Japin over vergeving, eigenzinnigheid en worden wie je was

4 De boodschap van emoties 377

Marinus Knoope over omgaan met gevoelens

5 Het nut van empathie 391

Frans de Waal over wat we van dieren kunnen leren

6 Het vermogen te twijfelen 407

Meester Max Moszkowicz senior over nuancering
en het recht op verdediging

7 Het belang van kritisch denken 419

Guus Kuijer over geluk zoeken en balans vinden

8 Toewijding voelen voor je werk 437

Alain de Botton over tijdelijkheid, status en liefde van de wereld

9 De lessen van leiderschap 451

Joop van den Ende over groot denken en je omringen met gedreven mensen

10 Het geschenk van liefde 465

Thich Nhat Hanh over de kunst van het liefhebben

11 De kracht van seksuele energie 481

Tijn Touber over het bezweren van je demonen

12 Aanwezig zijn 497

Eckhart Tolle over contact met de stilte

13 Wees ontvankelijk 511

Wayne Dyer over loslaten

14 De weg van de strijder 523

Paulo Coelho over magie, tekens en ervaring

15 Het wezen van de dingen 537

Marten Toonder over innerlijke beschaving en bezieling in de natuur

16 Het vervullen van je dromen 549

Deepak Chopra over zielswensen en het grote 'wij'

17 De toekomst van de mensheid 561

Ervin László over de eenheid van alles

Literatuurlijst 573

Dankwoord 575

Susan Smit

Wijze vrouwen

WAT WE VAN VROUWEN KUNNEN LEREN

Voor de belangrijkste crone in mijn leven, mijn moeder

‘Vrouwen van boven de vijftig vormen nu al een van de grootste bevolkingsgroepen van de westerse wereld. Zolang zij zichzelf maar leuk genoeg vinden, kunnen ze nooit een onderdrukte minderheid zijn. En om zichzelf leuk te vinden, moeten ze niet toestaan dat anderen hun identiteit trivialisieren. Een volwassen vrouw zou zich nooit als een meisje hoeven te gedragen om mee te tellen.’

GERMAINE GREER

‘We beginnen ons te realiseren dat het derde, gekroonde stadium van een vrouwenleven (het stadium dat in onze cultuur wordt weggesmeten) authentieker, creatiever, krachtiger, grappiger, helender en diepgaander is dan we ooit hadden gedacht.’

HELEN REDMAN

De oude wijze vrouw spreekt

Ik heb 'ja' gezegd tegen het leven, nu zeg ik 'ja' tegen de dood. Ik ben als eerste aan de beurt om naar de overkant te vertrekken. Mijn kennis aangaande de kruiden, het leven en de liefde, draag ik over aan jou. Heb je het opgemerkt? Ik heb mijn wijsheid in je genen, in de collectieve herinnering van je soort, in je dromen gestopt. Dat zijn goede plaatsen om wijsheid te bewaren, geconserveerd als in gelei.

Ik zou het op prijs stellen als je gebruikmaakte van deze wijsheid. Zelf ben ik er ook zo aan gekomen. Haar doel is mijn dochters en zonen sterker te maken. Waarvoor? Opdat jullie je werkelijkheid transformeren, geluk vinden en weten vast te houden, banden vormen en dansen, je verblijden in de kringloop van wedergeboorte. Als je verzet tegen je leven, de last der vrijheid, de klus om je lichaam en ziel harmonieus te verenigen, dan zal je dood je even onwelkom zijn als je leven je is geweest. De dood is geen zalig uitrusten; het is hard werken geblazen. Je moet oversteken naar gene zijde. Weet je waar dat is? Er lopen geen snelwegen naartoe, er zijn geen kaarten; je bent aan jezelf overgelaten! Ik reken erop dat je liefde voor dit leven je het volgende doet vinden. Ik zal er zijn om je de weg te wijzen.

Jawel, ik ben de wijze oude vrouw. Ik zal op je wachten op kruispunten. Je zult me instinctief herkennen en me verwelkomen. Ik zal je opnieuw naar het licht leiden, want je bent een goed kind van me geweest. Ik beloon je met diepe vrede en reïncarnatie, als je dat wenst. Moge het je nu goed gaan... totdat we elkaar weer ontmoeten.

Zsuzsanna E. Budapest, *Het magische jaar*

Voorwoord

Vlak voordat ik de rode loper op wilde stappen, gebeurde het. Ik herschikte nog gauw even de sjaal die ik om mijn schouders droeg en rukte daarmee een paar pailletten van mijn jurk. De stof scheurde alsof het vloeipapier was. Paniek!

Voor me liep Dita von Teese, de burleske danseres die op dat moment in het nieuws was vanwege haar scheiding van rocker Marilyn Manson, dus gelukkig had niemand oog voor mijn leed. Tegen de tijd dat de internationale pers de roomblanke huid, het ranke figuurtje en de torenhoge gouden hakken van Dita vast had gelegd en met een niet-herkende blik in mijn richting keek, had ik de sjaal zo'n beetje over het gat gedrapeerd. Uiterlijk doodkalm, maar innerlijk vloekend, poseerde ik voor de fotografen die zich waarschijnlijk massaal afvroegen wie die rare lange griet met die bevroren grijns was.

Uit de hele wereld waren prominenten uitgenodigd om de glamoureuze presentatie van de nieuwe sieradenlijn van Montblanc bij te wonen in een speciaal voor die gelegenheid gebouwd ijspaleis in Chamonix, aan de voet van de Mont Blanc. Ik mocht als romanschrijfster samen met modeontwerpster Monique Collignon komen opdraven. Monique was mijn bondgenote in raar lang zijn, maar helaas niet in outfits met gaten. Zij suste dat het 'best meeviel met dat scheurtje'. Haar eufemistische opmerking was ongetwijfeld lief bedoeld, maar sorteerde geen enkel effect. Ik bleef de rampplek, die in mijn gedachten inmiddels groteske proporties had bereikt, strategisch afdekken.

In mijn rijke geschiedenis van kledingrampen (een ladder in een panty beschouw ik inmiddels als een accessoire) was dit

paillettenongeval toch wel het absolute dieptepunt. Het hielp ook niet dat ik was omringd door beroemde en buitenaards mooie vrouwen als Lucy Liu, Naomi Campbell en Juliette Binoche in prachtige en smetteloze creaties. Natuurlijk hoorde ik gewoon niet thuis op dit galadiner, somberde ik, en was mijn gehavende outfit daar slechts het symbool van.

Treurig keek ik om me heen, dit keer niet naar de designjurken, maar naar de vrouwen ín al die designjurken. Plots ontdekte ik bestudeerde loopjes, gekunstelde houdingen en onnatuurlijke gelaatsuitdrukkingen. Elke vrouw op dit feest was, net als ik, bezig met hoe ze overkwam! De jurken waren hier de baas, besefte ik, en ik voelde me als het kind dat de nieuwe kleren van de keizer ontmaskert. De jurken droegen óns in plaats van wij de jurken.

Er was één vrouw in het gezelschap bij wie dit niet het geval was: Jerry Hall. Zij liep met verende tred, had een geamuseerde, ontspannen uitdrukking op haar gezicht en leek het écht naar haar zin te hebben in plaats van krampachtig die indruk te willen wekken. Ze leek bovendien in een heus gesprek verwickeld en dronk daadwerkelijk uit het champagneglas in haar hand.

Jerry Hall, voormalig topmodel, actrice en ex-echtgenote van Mick Jagger, was dit jaar vijftig geworden, wist ik, en gold daarmee als een van de oudere vrouwen in het gezelschap. Haar blonde haar had misschien wat glans verloren en haar taille aan omvang gewonnen, maar ze was nog altijd adembenemend mooi. En meer dan dat. Ze bezat iets waar het de jongere schoonheden om haar heen aan ontbrak: een mengeling van flair, zelfverzekerdheid en humor. Laten we het ‘zwier’ noemen.

Toen Jerry Hall in de damestoiletten naast me kwam staan om haar vuurrood gestifte lippen bij te werken, kreeg ik de kans om haar van dichtbij te bewonderen. Tot mijn grote

vreugde was ze net zo lang als ik. Via de spiegel glimlachten we naar elkaar.

'*Is it dinner time yet?*' vroeg ze met een knipoog. Ze had honger. En ze durfde dat toe te geven. Op een avond als deze was dat een revolutionaire opmerking die humor en zelfspot ver raadde.

Ik wreef over mijn rammelende maag en zei dat we iets als dinner time ver voorbij waren en inmiddels het stadium van een 'late night snack' hadden bereikt.

Ze schaterde het uit, sloeg het blonde, golvende haar dat haar zo beroemd had gemaakt met één beweging over haar schouder en wandelde op haar hoge hakken weg alsof het slofjes waren.

Geamuseerd keek ik haar na. Daar liep een vrouw die nog steeds kon genieten van glamour, luxe en feestelijkheden, maar zich er niet in verloor. Een vrouw die gewend was aan aandacht, maar wist dat wat ze écht te bieden had niet zichtbaar is voor het oog. Een vrouw die straalde om wie ze was en hoe ze zich gedroeg, niet om hoe ze eruitzag. Kortom: een vrouw die haar jurk droeg en niet andersom.

Met deze gedachte kreeg het gaatje in mijn jurk weer zijn oorspronkelijke, bescheiden omvang terug en ik besloot om alsnog lol te maken op deze avond.

Na het diner, vele uren en vele glazen wijn later, ontving ik mijn tweede knipoog van mevrouw Hall. Dit keer durfde ik terug te knipogen en wenste ik vurig dat ik net zo sprankelend oud zou worden als deze dame.

Een voorbeeldvrouw als Jerry Hall, die zichzelf op haar vijftigste nog steeds grijnzend '*a bit of a groupie*' noemt, die soefisme en kabbala studeert, geïnteresseerd is in zowel wetenschap als couture en een IQ heeft van 146, hebben we hard nodig. Vrouwen als zij bieden tegenwicht aan de boodschap in aller-

lei media-uitingen dat alleen jonge, strakke en frisse vrouwen de moeite waard zijn.

Precies die gedachte bracht mij in 2003 tot het schrijven van de eerste versie van *Wijze vrouwen*. En nog steeds heeft het boek niets aan betekenis en actualiteit ingeboet, zo blijkt keer op keer als ik het onderwerp tijdens lezingen in boekhandels, bibliotheken en culturele centra ter sprake breng. Zodra ik over de waardevolle levenslessen van de wijze vrouwen in dit boek vertel, gebeurt er iets wonderlijks: niet alleen de vrouwen boven de vijftig die zich in het publiek bevinden, beginnen te stralen, maar ook de jongere vrouwen. Deze laatste groep heeft, bewust of onbewust, behoefte aan het positieve voorbeeld van oudere, meer ervaren vrouwen die laten zien dat het onvermijdelijke proces van ouder worden niets is om je voor te schamen, maar iets om je voordeel mee te doen.

Ik had die rolmodellen natuurlijk in mijn eigen omgeving kunnen zoeken en vinden, maar zocht ze liever in het publieke domein. Met prominente vrouwen zijn we tot op zekere hoogte vertrouwd, want we weten iets van hun levensloop en persoonlijke ontwikkeling. Ze zijn als de tantes met wie we opgroeiden. Ik wilde hun kennis opzuigen als een spons en me door hen laten wijzen op wat belangrijk is in het leven. Ik hoopte dat ze bereid zouden zijn hun wijsheid aan me door te geven.

Lang geleden, ten tijde van de Oude Religie, hadden de Ouden de belangrijke taak om de kennis die ze tijdens hun lange leven hadden opgedaan door te geven aan jongere generaties. De avonduren werden gevuld met hun verhalen, legenden, recepten en wijze lessen. Tegenwoordig vermaken we ons met tv, computers en tijdschriften en we zitten niet langer 'bij het vuur' om te luisteren. Er lijken nog maar weinig trotse, machtige, oude vrouwen te zijn. Ze hebben zich teruggetrokken uit het openbare leven en zijn onzichtbaar. Onze maatschappij ontvangt ze dan ook niet met open armen. Oudere mensen, in

het bijzonder oudere vrouwen, worden niet op waarde geschat, maar opgeborgen in bejaardenhuizen. Er is weinig ruimte voor hun wijsheid en verhalen – zelfs in mijn vak.

In de jaren die volgden maakte ik reportages en artikelen voor allerlei tijdschriften en als ik daarvoor oudere, inspirerende vrouwen wilde interviewen, kreeg ik vaak te horen van de redactie: ‘Sorry, ze is te oud voor onze doelgroep. Ze is niet fotogeniek genoeg.’

Er worden wel vrouwen op leeftijd naar voren geschoven als inspirerende rolmodellen, maar dat zijn vaak oudere vrouwen die er door allerlei ingrepen onnatuurlijk jong uitzien. Oude meisjes, zullen we maar zeggen. Vrouwen die liegen over hun leeftijd, die al hun energie besteden aan het in stand houden van hun aantrekkelijke uiterlijk en die operationele martelingen ondergaan om de tekenen van veroudering te bestrijden. Door zulke vrouwen kijk ik niet bepaald verlangend uit naar mijn oude dag. Het heeft iets tragisch om een vrouw van zestig uitsluitend te horen praten over haar nieuwe kapsel, make-up en kleren. Ze houdt krampachtig vast aan een voorbije levensfase en weigert groei, verandering en ontwikkeling.

‘Wie op deze manier ouder wordt, is te vergelijken met een boom die weigert vrucht te dragen en die zich er tegelijkertijd over beklaagt dat niemand hem vanwege zijn prachtige vruchten bewondert,’ schrijft de Zwitserse psychologe Julia Onken daarover.

De vrouwen die mij inspireerden, vrouwen die zijn gerijpt tot evenwichtige en boeiende persoonlijkheden, vertoonden ironisch genoeg een zekere terughoudendheid om de rol van oude wijze vrouw te accepteren. Zonder uitzondering sputterden ze: ‘Ik, oud? Ik, wijs?’ Het klonk ze niet bepaald als een compliment in de oren. Dat komt door de moderne invulling van de begrippen ‘oud’ en ‘wijs’: ze staan voor dodelijk serieus en star zijn, het allemaal beter denken te weten.

De oude wijze vrouw zoals ik haar zie, is niet star en serieus. Integendeel: ze is gepassioneerd, veerkrachtig en karaktervol. Ze maakt nog steeds fouten, leert en verwondert zich elke dag, zonder cynisch of naïef te zijn. Ze heeft geleerd naar haar intuïtie te luisteren en ze is zich bewust van haar kracht en macht. Haar ervaringen hebben haar niet ontmoedigd; ze is er juist zuiverder en sterker door geworden. Ze is 'sociale spelletjes' beu, kijkt door de schone schijn heen en durft zich aan de wereld te laten zien zoals ze werkelijk is: soms lief en kwetsbaar, soms streng en onverbiddeijk.

De samenleving is aan het veranderen. De zelfbewuste baby-boomers – in al hun levensfasen al aanjagers van sociale verandering – naderen de pensioengerechtigde leeftijd. Nooit eerder in de geschiedenis was er zo'n grote groep ouderen in de westerse wereld. Het aandeel vijfenzestigplussers in de bevolking stijgt van 13,7 procent in 2003 naar 22,1 procent in 2050, aldus het Centraal Bureau voor de Statistiek. En de meerderheid is vrouw.

Moderne oudere vrouwen zijn sterk en gezond, want er is goede medische zorg. Ze zijn goedgebekt en ontwikkeld, want ze hebben een goede opleiding genoten. Ze kunnen gaan en staan waar ze willen, want ze zijn zelfstandig en economisch onafhankelijk. Oudere vrouwen hebben bovendien hun handen vrij: ze worden niet meer in beslag genomen door het opvoeden van kinderen of het opbouwen van een carrière. In de meeste gevallen hebben ze geen ouders meer die over hun schouder meekijken of zorg behoeven. Ze hebben zich bevrijd van onzekerheden, remmingen en de drukkende behoefte om aardig gevonden te willen worden. Ze zijn niet langer afhankelijk van bezittingen, prestige of uiterlijkheden, want ze kennen hun innerlijke kracht.

Oudere vrouwen hebben de toekomst: zij zullen het straatbeeld bepalen, zij zullen een belangrijke consumentengroep

zijn, zij zullen als kiezers de politiek domineren. En hopelijk zijn zij degenen die ons naar een hoger bewustzijn zullen leiden.

‘Voor het eerst in de geschiedenis drommen enorme aantallen vrouwen door de poort van de menopauze, die zich op nog een jaar of dertig leven van goede kwaliteit mogen verheugen,’ schrijft Ann Kreilkamp, oprichtster van het Amerikaanse tijdschrift *The Crone Chronicles*. ‘Wij vrouwen hebben een zekere doorleefde wijsheid, bijeengesprokkeld door de ervaringen van ons lange en vruchtbare leven. Wat gaan we doen met deze wijsheid? Golf spelen? Ons haar laten doen? We krijgen langzaam onze mogelijkheden en verantwoordelijkheden in het vizier.’

Een paar jaar geleden heb ik me laten inwijden in de Oude Religie, nu hekserij genoemd. Ik heb me verbonden met een spirituele traditie van zelfonderzoek en bewustwording. Voor mij ligt de essentie van hekserij in de levensbeschouwing, in de betekenis achter de rituelen, de teksten, de vollemaansfeesten. Heks-zijn draait niet om het uitspreken van bezweringen, het inrichten van huisaltaren en het brouwen van kruidendrankjes – hoewel ik je wel kan vertellen hoe leuk dat allemaal is. Wat iemand tot een heks maakt, is de bereidheid om haar bewustzijn te verruimen.

Als heks zoek ik, zoals gezegd, naar kennis. In de hekserij zul je geen hapklare theorieën vinden in een heilig boek met dogma's, geboden en cryptische teksten van profeten. Je zult er zelf actief naar op zoek moeten gaan. De dag dat ik heks werd, besloot ik kennis te zoeken in de natuur, in mezelf en in anderen. Niet alleen empirisch wetenschappelijke kennis, die verkregen wordt door het keer op keer herhalen van experimenten onder dezelfde (meetbare) omstandigheden. Dat is me te beperkt, want wie zegt dat alleen ware feiten zich herhalen?

En dat alleen ware feiten meetbaar zijn? Ik zoek ook niet naar het soort kennis dat je dient te 'geloven', want daarvoor is mijn geest te kritisch. Ik zoek de kennis van de ervaring, doorleefde wijsheid.

De oude wijze vrouw is het destillaat van alle ervaring. Het ligt voor de hand om bij haar te rade te gaan voor kennis. Ik wil luisteren naar de inzichten van oudere vrouwen – niet alleen heksen, maar ook oude wijze vrouwen met een andere cultuur, traditie of religie dan de mijne. Een heks mag nooit 'eenogig' worden: zich opsluiten in één manier van denken en al het andere uitsluiten. Anders zal haar ontwikkeling eenzijdig worden en uiteindelijk stagneren. Ik wil leren van vrouwen met meer levenservaring dan ik, die me kunnen helpen mijn horizon te verbreden en mijn levensdoelen te verhelderen.

In dit boek wilde ik verschillende levenslessen behandelen, via de vrouwen die voor mijn gevoel die les het beste kunnen uitdragen. Ik wilde vrouwen spreken van vijftig jaar of ouder, omdat vrouwen in de Oude Religie na dat kroonjaar, of na de menopauze, gezien worden als 'oude wijze'. Bij de meeste vrouwen treedt de menopauze zo ongeveer tussen het vijfenveertigste en vijfenvijftigste jaar op. Ik stelde een verlanglijstje op van vrouwen die, gewoon door te zijn wie ze zijn, iets teweegbrengen bij andere vrouwen die hen van een afstandje volgen. Ik was dankbaar en verrast dat de vrouwen op mijn lijstje bijna allemaal met me wilden praten. Ze vertelden me over hun ervaringen, de dingen die ze met vallen en opstaan hadden geleerd, de inzichten waarvoor ze soms een hoge prijs hadden betaald. Ze wilden hun lessen met liefde prijsgeven zodat andere vrouwen er iets aan zouden hebben.

Ook al beschouwen ze zichzelf niet als bijzonder wijs, toch begrijpen ze dat het zinvol is om hun kennis over te dragen aan een jongere generatie. Ze begrijpen dat ze, juist in deze fase van hun leven, de wereld iets te bieden hebben. Isabel Allende

voelt zich deel van een groep vrouwen die werkelijk dingen in de wereld kan veranderen en ze ziet het als de taak van de oudere vrouw om zwakke groepen in de samenleving te beschermen. Ze is niet de enige. Overal in Amerika, Canada en Europa rukken 'Raging Grannies'-groepen op: demonstranten in de leeftijd van vijftig tot tachtig jaar, die gekleed in ironisch bedoelde schorten en gebloemde jurken strijden voor vrede, natuurbehoud en sociale rechtvaardigheid.

Jane Goodall, die jarenlang in het oerwoud leefde om chimpansees te bestuderen, zegt dat ze alleen dankzij haar leeftijd en rijke ervaring indruk op jonge mensen kan maken. 'Als ik niet al die jaren achter de rug had, hoe zou ik dan tegenover een groep kinderen kunnen staan en zeggen: "Volg je droom?"'

Ceremonieleidster Ike West gelooft, zoals de Hunkpati-indianen met wie ze jarenlang leefde, dat de schepper een grootmoeder is en die wordt gerepresenteerd door oudere vrouwen.

Xaviera Hollander ziet zichzelf het liefst als een *bubele*, een Joodse grootmoeder. 'De bubele is degene die de kinderen liedjes bijbrengt, bij wie iedereen zijn hart uitstort, die wijsheden en verhalen kan opdissen. Veel mensen beschouwen mij als een grootmoeder. Als ze zien dat mijn autootje op de oprijlaan staat en het licht aan is, weten ze dat ze tot diep in de nacht langs kunnen komen voor een knuffel en een goed gesprek.'

Ik kreeg meer wijsheid over me uitgestort dan ik had durven hopen: over innerlijke kracht, liefde, moed, vergeving, vrije wil, verlies, passie en magie. Het bracht mij verder op mijn weg van innerlijke groei en verantwoordelijkheid.

Ik mocht op audiëntie bij koningin Noor van Jordanië, loeerde in de Belgische boerderij van romanschrijfster Elle Eggels, liep gearmd met majoor Bosshardt over de grachten van Amsterdam en werd uitgenodigd op een van de fameuze feesten van Xaviera Hollander. Ik hoorde medium Char

Margolis praten met mijn overleden grootvader, dronk een chic kopje thee met actrice Isabella Rossellini, zag het bureau waaraan Isabel Allende haar boeken schrijft en wandelde door de weelderige tuin van Irene van Lippe-Biesterfeld.

In 2007 heb ik enkele hoofdstukken toegevoegd omdat ik zelf was gegroeid en besepte dat er nog thema's misten: de inzichten over seksualiteit en relaties van romanière Benoîte Groult, het omarmen van de realiteit van zelfhulpgoeroe Byron Katie, de moed om te stralen en jezelf niet kleiner te maken dan je bent van schrijfster Marianne Williamson en de ideeën over reïncarnatie van actrice Shirley MacLaine. Voor deze versie, herzien in 2010, voerde ik bovendien gesprekken over werk en omgaan met geld met ondernemer, financieel expert en *selfmade woman* Annemarie van Gaal, omdat een zakenvrouw het boek voor mijn gevoel compleet zou maken. In datzelfde jaar schreef ik *Wijze mannen*, de tegenhanger van *Wijze vrouwen*, waarin de mannelijke blik op wijsheid en levenskunst aan bod komt. Hierin staan ontmoetingen met mannen als Deepak Chopra, Eckhart Tolle, meester Max Moszkowicz senior, Marten Toonder, Paulo Coelho en Arthur Japin.

De vrouwen in dit boek lieten me de rijkdom van het leven zien. Ze hebben niet alleen de nodige wijsheid vergaard, maar ze hebben met het klimmen der jaren hun vertrouwen en kinderlijke verwondering behouden. Ze zijn meer dan eens onderuitgegaan en weer opgekrabbeld en gaan met stijl en een groot gevoel voor humor door het leven. Dat maakt ze onweerstaanbaar en ongelooflijk inspirerend.

Dit boek is een ode aan de oude, wijze vrouw. Ik wil haar uit haar tent lokken en haar kracht voor het voetlicht brengen. Ik wil haar aanmoedigen haar belangrijke rol opnieuw op zich te nemen, zoals eeuwen geleden in de tijd van de Oude Religie. Ik wil haar status en respectabiliteit voor haar terugeisen, omdat ze dat verdient en omdat jonge vrouwen snakken naar haar

humor, wijsheid en kennis. Ik zou hun willen toeschreeuwen:
wees trots op elke lachrimpel, elke zwaarbevochten verwor-
venheid en elke fout. Laat ons van jullie leren.

1 De kracht van de crone

Isabella Rossellini

‘Ontzeg me mijn leeftijd niet. Ik heb die verdiend.’

MAY SARTON

Tijdens mijn studie, midden jaren negentig, schreef ik voor de linkse actiekraant *Ravage*. Het redactiehok bevond zich midden in De Pijp in Amsterdam. De ruimte stond altijd blauw van de rook, er stonden zes rammelende computers en een haperende kachel, die er de oorzaak van was dat het er óf bloedheet, óf ijskoud was. Ik was daar de enige vrouw en de jongste redacteur was vijftien jaar ouder dan ik. Ik werd niet al te serieus genomen, maar ik vond het er geweldig. Het was de eerste keer dat mijn schrijfsels in druk verschenen, ik dronk zo veel koffie dat ik stond te tollen op mijn benen en ik voelde me voor het eerst een echte journalist. In de aanloop naar 8 maart, Internationale Vrouwendag, kreeg ik mijn eerste grote opdracht: ik mocht drie feministes portretteren. Ik koos een schrijfster, een uitgeefster en een beeldend kunstenaar, Toos Koedam.

Deze vrouw maakte een onuitwisbare indruk op me en is, in zekere zin, nog steeds een rolmodel voor me. Ik sprak met haar af in het museum waar een overzichtstentoonstelling van haar werk hing. Ze bleek een kwieke dame te zijn, met grijze krullen die tot op haar schouders vielen. Haar persoonlijkheid was even kleurrijk als haar schilderijen. Met tomeloze energie raas-

de ze langs de ‘geschiedenis van het grote onrecht’: vrouwenhandel, heksenvervolging, vrouwenbesnijdenis, ingebonden voetjes en korsetten. Af en toe wees ze me een vlammend schilderij aan waarin haar ideeën helder en fel waren vormgegeven.

Toos mocht de zeventig dan gepasseerd zijn, ze was verre van ingedut. Ze was strijdbaar, gepassioneerd en een geweldig vertelster. Toen we voor een schilderij van een slangengodin stonden, vertelde ze me over Lilith, de eerste vrouw van Adam. Ik had nog nooit van haar gehoord. Volgens de legende werd Lilith uit het paradijs verjaagd omdat ze te eigenwijs en zelfstandig was. Daarvoor in de plaats kwam de dienstbare Eva, die uit een rib van Adam was geschapen. Lilith keerde als slang naar het paradijs terug, waar ze Eva aanspoorde om van de verboden appelboom te eten. De slang wordt in het Oude Testament geïnterpreteerd als de duivel. In de oude godinnenreligie, die lang voor het christendom bestond, was de slang een heilig dier. De slang begreep dat de verboden boom de beste vrucht draagt, namelijk die van de kennis van goed en kwaad. Door hiervan te eten is de mensheid niet gevallen, zoals de Bijbel ons wil doen geloven, maar is ze gezegend met vrije wil en eigen verantwoordelijkheid.

Aan het einde van die middag zei de kunstenares dat ze steeds meer van Lilith terugziet in jonge vrouwen zoals ik, en steeds minder van Eva – en dat ze daar ontzettend blij van werd. Ze grapte met zelfspot over haar ‘Wijze Ouwe Wijven Club’: een groep vrouwen van boven de vijftig jaar die elke maand samenkomen om te praten en te drinken.

Oudere mensen hebben me altijd geboeid. Een van de mooiste interviews die ik als journalist afnam, was met een vrouw van 101 jaar oud. Wilhelmina Hubers-Berghuis was geboren in 1899 en had dus vier koninginnen, twee wereldoorlogen en een complete eeuw beleefd. Ik ontmoette haar in haar kamer in een be-

jaardenhuis in de Bijlmer. Ze vroeg me dicht bij haar te komen zitten, want ze was vrijwel blind, en ze hoorde ook steeds minder goed. Ze legde haar hand op die van mij, boog zich naar me toe en begon te praten. Ze wist nog hoe ze als meisje tijdens de Eerste Wereldoorlog was flauwgevallen in de rij voor de gaarkeuken. Ze sprak over de crisisjaren, toen ze in een korsettenatelier werkte en voor het eerst een beha zag. Ze vertelde over haar broer die meedeed aan de Februaristaking en met zijn vrouw jarenlang moest onderduiken in de kruipruimte van haar huis.

‘Soms zit ik in mijn stoel en dan verbaas ik me over mijn leven,’ zei ze met een dromerige blik. ‘Ik heb zoveel om over na te denken.’

Ik denk nog vaak terug aan mevrouw Wilhelmina. Ze had nooit kinderen gekregen, haar echtgenoot was vijftig jaar eerder gestorven en al haar familieleden waren overleden. ‘Het is moeilijk te verwerken dat je het verleden, en alles wat je geleerd hebt, aan niemand meer kwijt kunt,’ zei ze verdrietig. ‘De verhalen verdwijnen.’

Inmiddels is ze overleden en haar wijsheid is met haar begraven.

Er zijn veel oudere vrouwen met kostbare inzichten en doorleefde wijsheden om ons heen, maar ze lijken wel onzichtbaar. Ze houden hun mond omdat ze niet geleerd hebben zich te doen gelden. Omdat ze niet het gevoel hebben dat ze iets zinvol kunnen bijdragen of omdat niemand hen ernaar vraagt. In de media lijken ze zelfs niet te bestaan. Hun belevingswereld, hun visie en ervaring krijgen weinig aandacht in televisieprogramma's, op de radio, in tijdschriften en kranten. Als oudere vrouwen al eens worden geportretteerd in een tv-serie of film zijn ze maar al te vaak gereduceerd tot onbenullige, seksloze en visieloze omaatjes om wie je hoogstens kunt glimlachen.

Sinds mijn inwijding als heks werd ik geconfronteerd met een

heel andere werkelijkheid. In de internationale heksengemeenschap kwam ik in contact met veel boeiende, sterke vrouwen op leeftijd. Ze hebben stevige meningen, een scherp gevoel voor humor en zijn niet bang om onomwonden hun zegje te doen. Ze stralen een kracht en een levenslust uit waar jonge mensen zich door aangetrokken voelen. Ze nemen als vanzelfsprekend de prominente plaats in die in hun religie al eeuwen gebruikelijk is voor vrouwen op leeftijd.

De Oude Religie, die we nu hekserij noemen, is een westerse spirituele traditie. Het is een voorchristelijke natuurreligie, die lang voor wat wij 'beschaving' noemen is ontstaan. Eeuwen geleden, in de hoogtijdagen van de Oude Religie, toen de term 'heks' nog niet bedacht was, had de oudere vrouw een bijzondere positie. Ze werd beschouwd als de drager van wijsheid en werd crone genoemd.

Het woord komt in het moderne Engels nog steeds voor en betekent zoiets als 'oud vrouwtje', 'oud besje'. Meestal wordt het geringschattend gebruikt, of zelfs in de betekenis van lelijke, knorrige oude vrouw. Langer geleden had de titel crone juist een positieve lading. Het komt waarschijnlijk van *crown*: kroon, een krans als teken van eer of roem. De oudere vrouw was 'de gekroonde', degene die door haar levenservaring een overdrachtelijke kroon van wijsheid bezat. 'Iemand een kroon opzetten' is een oude Nederlandse zegswijze voor 'iemand de hoogste eer bewijzen'. 'Iemand de kroon van het hoofd nemen' betekende iemand door laster van zijn eer beroven, zijn goede naam bezoedelen. Het Engelse woord *hag* heeft eenzelfde lot ondergaan. Het komt van het Griekse *hagia*, wat heilig betekent. Hag betekent nu 'oud wijf', 'ouwe heks' of 'toverkol', maar was ooit een eerbiedige aansprektitel voor wijze en gerespecteerde oudere vrouwen.

De crone was een vrouw die lang genoeg had geleefd om haar leven te overdenken en haar wijsheid over te brengen aan ande-

ren. Ze droeg haar kennis over met verhalen, mythen en eeuwenoude rituelen. Als oude, wijze vrouw genoot ze aanzien en respect. Ze had een leidende rol in religie en maatschappij. Zij was het die de zieken heelde, zij was het die rituelen leidde, zij was het die de toekomst voorspelde. Haar stem telde het zwaarst in beslissingen over de gemeenschap. Alle jaren die ze had geleefd, de beproevingen die ze had doorstaan en de wijsheid die ze had vergaard, gaven haar een zekere status. Haar werd gevraagd raad te geven, onenigheden te beslechten, als rechter op te treden.

De vrouw, jong of oud, speelde sowieso een centrale rol in de Oude Religie. Vrouwen, met hun intuïtieve, ontvankelijke natuur, werden geschikt geacht om zich met spirituele zaken bezig te houden. Zij zouden de mysteriën van het bestaan en van het scheppen van leven, van de maancyclus en de geheimen van Moeder Aarde beter begrijpen dan mannen. Er werd een schepende godin erkend – op aarde zijn het immers ook de vrouwen die leven schenken – met een god naast haar. Ze waren gelijkwaardig en vulden elkaar aan. Samen vertegenwoordigden ze de vrouwelijke en mannelijke krachten in de natuur en in onszelf.

In onze moderne tijd wordt een prominente rol voor vrouwen in een religie vreemd gevonden en al snel bestempeld als feministisch. In de hedendaagse godsdiensten bezetten mannen immers de sleutelposities: de christelijke paus is een man, de joodse rabbi's zijn van oudsher mannen, de imams van de moslims zijn mannen en zelfs de boeddhistische monniken hebben meer status dan nonnen.

In de Oude Religie werden er drie fasen in het leven van een vrouw erkend: de maagd als premenstruele dochter, de moeder als levensschenkende kracht en de crone als postmenstruele wijze vrouw.

In de maagdfase krijgen vrouwen gelegenheid om te onder-

zoeken, te reizen en te experimenteren. Zij zijn niet letterlijk maagd in de zin dat ze onberoerd zijn door mannenhanden, maar ze zijn jong, ongebonden en kinderloos.

De moederfase staat in het teken van creativiteit, daadkracht en (al is dat niet noodzakelijk) het voortbrengen van leven.

De fase van de crone omvat introspectie, reflectie, het laten bezinken van de wijsheid die in de eerdere fasen is opgedaan om deze vervolgens aan anderen door te geven. Elk stadium van een vrouwenleven was heilig; alle overgangen werden gemarkeerd met passende rituelen.

De crone is het archetype van de oudere vrouw met de wijsheid van de sterren en de aarde. Zij kan genezen, heeft een ontwikkelde intuïtie en kennis van planten en kruiden. Ze kent de mysteriën van het leven en de dood. Omdat ze patronen in het leven herkent en de toekomst voorziet kan ze wijze raad geven. Haar zorg en toewijding gaan niet meer alleen uit naar haar eigen kinderen, die inmiddels volwassen zijn, maar naar het welzijn van de hele gemeenschap. Ze zal haar levenslessen doorgeven aan jongere generaties voordat ze sterft en ruimte maakt voor nieuw leven.

In de Oude Religie werden vrouwen gezien als de belichaming van de grote godin. De godin is de ziel van de natuur, ze leeft in alle levende wezens, ze is de diepste kern, het wezen van de dingen. Ze heeft door de geschiedenis heen veel namen gedragen – Aradia, grote godin, Isis, Diana, Inanna, grote moeder – maar er is er maar één: de drievoudige godin, die drie in één is. Ze is de oeroude drievoudige macht die correspondeert met de cyclus van de maan: de maagd en jageres bij de wassende maan, de koesterende moeder bij de volle maan en de crone die over de onderwereld heerst bij de afnemende maan. Ze is de scheppende, voedende en vernietigende kracht. Later werd die drie-eenheid overgenomen door christelijke priesters. De nieuwe god noemde men de vader, de zoon en de heilige geest

en dat was het begin van de degradatie van de krachtige oude vrouw.

Er bestaan nog steeds veel misverstanden rondom hekserij. Het beeld van de kwade sprookjesheks ontstond in de tijd dat een nieuwe religie, het christendom, een steeds sterker stempel op de samenleving drukte. De volgelingen van de Oude Religie – vooral agrariërs die de oude natuurgebruiken in ere hielden – werden in een kwaad daglicht gesteld en ‘heksen’ genoemd. Ook vroedvrouwen, kruidenvrouwen, paranormaal begaafde vrouwen en mensen die op een andere manier afweken van de norm, kregen het etiket ‘heks’ of ‘heiden’ opgeplakt. Elke vrouw in de croneleeftijd liep het gevaar ervan te worden beschuldigd met haar bovennatuurlijke krachten mislukte oogsten, epidemieën en sterfgevallen op haar geweten te hebben. Alleenstaande, dementerende, verstoten oude vrouwen werden massaal als heksen aangeklaagd, gemarteld en op de brandstapel terechtgesteld. Om aan dit lot te ontsnappen, kon je je als oudere vrouw maar beter op de achtergrond houden en zorgen dat je niet opviel.

De kerkvaders zaaiden angst door te beweren dat deze mensen – van wie de meesten waarschijnlijk niets te maken hadden met de godinnenreligie – de duivel vereerden. En dat terwijl de Oude Religie nooit een duivel heeft erkend, laat staan vereerd. In werkelijkheid zijn ‘heksen’ helers, zieners, priesters en priestersessen, sjamanen. Het zijn mannen en vrouwen die gebruikmaken van de schatten van de natuur en de kracht van magie om voorspoed, heling en liefde te brengen.

Hekserij is een levensbeschouwing waarbij ik me thuis voel. Dat betekent niet dat ik speciale gaven of krachten heb, al wil ik net als veel andere heksen graag mijn zesde zintuig ontwikkelen. Het betekent ook niet dat ik ben geboren als heks, al geloof ik wel in reïncarnatie en ben ik ervan overtuigd al eerder met hekserij in aanraking te zijn geweest. Ik noem mezelf ‘heks’ bij ge-

brek aan een betere term, maar zie het ook als een geuzennaam. Met het woord 'heks' werd immers eeuwenlang een beschuldiging geuit, maar ik hoop dat volgelingen van de Oude Religie uiteindelijk ooit weer gerespecteerd zullen worden.

Hekserij is een eigenzinnige religie, gebaseerd op de eigen ervaring. Heksen nemen geen genoegen met Het Woord, maar willen het goddelijke ervaren met al hun zintuigen, met name hun zesde zintuig. Het is een religie waarin plaats is voor je eigen creativiteit en intuïtie, geïnspireerd door de natuur. Heksen dragen zelf de verantwoordelijkheid voor hun daden, zijn zich bewust van het goddelijke in zichzelf en in al het levende om hen heen, en geloven in de magische kracht van hun gedachten.

Hekserij is in opkomst. Het is in veel delen van de wereld de snelst groeiende religie, en dat verbaast mij niets. De levensbeschouwing van heksen past binnen deze tijd – in de westerse wereld tenminste – waarin dogma's plaats maken voor discussie; geloven plaatsmaakt voor voelen en ervaren; de afgescheiden, veroordelende god plaatsmaakt voor een goddelijke kracht die deel uitmaakt van de wereld. Hekserij past binnen de verschuiving van hiërarchische geloofsgemeenschappen naar een persoonlijke geloofsbeleving. Van je handen vouwen en God om vergeving vragen naar het samenwerken met goddelijke krachten en het nemen van je eigen verantwoordelijkheid. Van het beschouwen van de aarde als dode planeet die we naar believen mogen vervuilen en uitputten naar het besef van een levende natuur met een bewustzijn waar we rekening mee moeten houden.

De opleving van de Oude Religie past in een tijd waarin mannelijk georiënteerde religies hun grip verliezen en waarin er weer ruimte is voor vrouwelijke spiritualiteit. Door de wijze heksen die de laatste jaren mijn pad kruisten, ben ik me weer bewust geworden van de eeuwenoude kracht van het wijze vrouwelijke. Ik werd me bewust van de natuurlijke status van de crone, die

het vermogen heeft om jongere mannen en vrouwen te helpen, te leiden en te inspireren.

In mijn werk als journalist vind ik het frustrerend hoe weinig ik kan bijdragen tot het eerherstel van de crone. Juist bij de bladen die gelezen worden door jonge, moderne en eigenwijze vrouwen is er weinig enthousiasme te bespeuren om een oudere vrouw te portretteren. Liever wordt er gekozen voor de zoveelste piepjonge soapster of veelbelovende muzikante. Eens in de zo veel tijd lukt het me wél om een prominente oudere vrouw in een tijdschrift te krijgen. Na weken soebatten, krijg ik een telefoontje van het management van Isabella Rossellini. Ik mag haar interviewen in Parijs, en een van de tijdschriften waar ik voor schrijf wil het stuk graag plaatsen.

Toch is het ironisch: van alle boeiende oudere vrouwen die er rondlopen, zijn het de schoonheidskoninginnen die door de media interessant gevonden worden. Ik ben vastbesloten om er het beste van te maken. Rossellini mag dan van een afstandje een oppervlakkige diva lijken die weinig doet denken aan een oude wijze vrouw, toch hoop ik dat er meer achter haar façade schuilt. Ze is immers net vijftig geworden, staat te boek als eigenzinnig en weet wat ze waard is. Ze is net in de cronefase beland – ik ben benieuwd hoe dat haar ideeën over schoonheidsnormen, vrouwelijke kracht en ouder worden heeft beïnvloed.

Isabella Rossellini heeft een indrukwekkende carrière als fotomodel, actrice en zakenvrouw achter de rug. Als model stond ze maar liefst achtentwintig keer op de cover van de internationale stijlbijbel *Vogue*, als actrice was ze in zo'n dertig grote films te zien en ze is vicepresident van haar eigen bedrijf in schoonheidsproducten. Op haar vijftigste is Isabella Rossellini succesvoller dan ooit: ze sleepte een bijzonder lucratief modellencontract binnen met het grote Britse modehuis Viyella, is net klaar met haar rol van Joséphine de Beauharnais in de Amerikaanse mini-

serie *Napoleon* en staat op het punt om wereldwijd een parfum te lanceren dat haar naam draagt.

In het vliegtuig naar Parijs lees ik mijn vragen nog eens door. Zelfs na uren research is het me niet gelukt om een goed beeld van Isabella te krijgen. Ze is een vrouw die moeilijk te ‘vangen’ is: aan de ene kant heeft ze de nodige kritiek op de tirannie van de schoonheidsindustrie en aan de andere kant heeft ze er als model en zakenvrouw jarenlang goed aan verdiend.

Een paar uur later, na een uitputtende taxirit door de stad, schud ik de hand van La Rossellini. Ze zit in de theetuin van het Ritz-hotel in Parijs, waar obers toesnellen met porseleinen thee-potjes. Om haar ogen zijn rimpels verschenen en op haar armen lichtgele vlekken, maar haar blik is nog even stralend, haar kaaklijn nog even krachtig en haar mond nog even vol als in de tijd dat ze topmodel was. Ze is een van die vrouwen die een soort tijdloze schoonheid bezitten. Als ik haar dat vertel, lacht ze.

‘Ik heb mezelf nooit beschouwd als buitengewoon mooi,’ zegt ze. ‘Als ik mijn leeftijd noem, zeggen mensen: “O, dat zou je niet zeggen.” En dat is blijkbaar een compliment. Maar of ik er nú uitzie als vijftig of niet, ooit zal ik er onvermijdelijk wel zo uitzien. Dat is de richting die ik opga en dat is prima.’

Na deze uitspraak besluit ik haar te vragen waarom ze deel wil uitmaken van de cosmetica-industrie terwijl ze zich tegelijkertijd lijkt te ergeren aan de dwingende wetten ervan.

‘Ik weet heel goed wat ik wel en niet wil bijdragen,’ zegt ze ernstig. ‘Ik weiger om in de advertenties voor mijn producten een eendimensionale jonge, dunne, blanke en blonde versie van schoonheid te propageren. En wat mijn verzorgingsproducten betreft: ik doe niet mee aan dat antiverouderingsgedoe, want daar geloof ik niet in. Bovendien vind ik niet dat er iets mis is met natuurlijk verouderen. Juist een zichtbaar oudere vrouw straalt een krachtige, doorleefde schoonheid uit.’

Zelf is Isabella de uitzondering op de regel: ze was voor modellenbegrippen 'stokoud' toen ze op haar achtentwintigste met het werk begon en ze heeft nooit in een maat 36 gepast, laat staan in de maat 34 die voor topmodellen vereist is. Ze kijkt me uitdagend aan. 'Weet je, in reclame-uitingen wordt het begrip "mooi" altijd ingevuld door piepjonge, graatmagere vrouwen. Dat vind ik een veel te beperkte opvatting. Natuurlijk, vrouwen zijn geïntimideerd door ouder worden, willen er hun leven lang elegant uitzien en verwachten van deze industrie dat die hun daarvoor de middelen aanreikt. Maar ze willen niet dat hun verteld wordt hoeveel ze moeten wegen en hoe ze eruit moeten zien. Ik geloof gewoon niet dat het de droom is van vrouwen om er eeuwig uit te zien als twintig.'

Het is een strijd die ze al jaren levert. In 1994, toen ze net tweeënveertig was geworden, werd ze door Lancôme na veertien jaar vervangen door drie jongere modellen. De fabrikant verzocht haar voortaan antirimpelcrèmes te promoten. Rossellini was furieus, en opnieuw windt ze zich op als ik erover begin. 'Wat is er verkeerd aan rimpels? Waarom zouden vrouwen ze moeten verbergen en moeten redeneren vanuit de gedachte: wat is er verkeerd aan mij? Het is zo frustrerend om je hele leven te moeten voldoen aan de jonge en strakke standaard voor schoonheid. Als mode en cosmetica er alleen maar toe leiden dat vrouwen zichzelf gaan bekritisieren, bewijs je die vrouwen een slechte dienst.'

De stereotypen van schoonheid ter discussie stellen en het taboe op ouderdom doorbreken, dat is, kort gezegd, de missie die Rossellini heeft. Haar loopbaan werd deels door het lot beslist. Ze is nu eenmaal geboren in een familie met een bepaalde status in de wereld van de glamour. Haar moeder, actrice Ingrid Bergman, werd beschouwd als een van de mooiste vrouwen ter wereld. Zij en Isabella's vader, regisseur Roberto Rossellini, waren het populairste Hollywood-stel van de jaren vijftig. Bovendien heeft Isabella's uiterlijk veel deuren voor haar

geopend, dat valt niet te ontkennen. Ze geeft toe dat de omstandigheden haar van dienst zijn geweest in haar carrière. ‘Maar ik moest zélf de drempel overstappen,’ zegt ze. ‘Ik ben dan misschien begonnen als gewoon een mooi meisje, maar vervolgens ben ik een stap verder gegaan. Als fotomodel kon ik de dingen niet veranderen, als zakenvrouw wel. De cosmeticawereld is de meest conservatieve wereld die er is en ik besefte op een gegeven moment: hé, hier valt veel te hervormen. Geweldig! En dat is precies wat ik nu probeer te doen.’

Meer dan iemand met een vernieuwend inzicht voelt Rossellini zich als het kind dat naar de keizer zonder kleren wijst. ‘Ik verkondig eigenlijk iets wat iedere vrouw al weet,’ zegt ze. ‘Ik zit nu vijfentwintig jaar in het vak. Er is me altijd verteld dat vrouwen een droomwereld voorgespiegeld willen krijgen in de tijdschriften die ze lezen en de advertenties die ze bekijken. Een droomwereld, geen realiteit. Modellen zouden een soort buitenaardse schoonheid moeten bezitten om in die droomwereld te passen. Dat heb ik nooit geloofd. Uit recente marktonderzoeken blijkt inderdaad dat vrouwen het prettig vinden om naar vrouwen in alle soorten, maten en leeftijden te kijken – vrouwen met wie ze zich kunnen identificeren. Vrouwen die een interessanter antwoord geven op ouder worden dan een facelift.’

Ik vertel haar over Henny Stoel. Een columnist schreef over de toen vijfenvijftigjarige nieuwslezeres dat ze ‘vreselijk aan het aftakelen is. Net alsof je aan het ziekbed van een oude tante zit die met verkeerde kleurspoelingen en uitbundig gebruik van de poederdoos koortsachtig maar vergeefs probeert binnen de grenzen van het betamelijke te blijven.’ Roddelblad *Privé* begon aan een serie artikelen om de ‘bejaarde’ Stoel van het scherm te krijgen. Wat volgde was een stroom van protesten en steunbetuigingen, vooral van jongeren. Op een muur van de Rijksuniversiteit van Groningen staat nog steeds gekerfd: ‘Stoel is cool’.

Isabella schiet in de lach. ‘Zie je wel!’ roept ze uit. ‘Trotse ou-

dere vrouwen versterken het zelfbeeld van jongere vrouwen. Het geeft ze iets om naartoe te werken. Hun levenswijsheid is zichtbaar in hun uitstraling en dat maakt ze prachtig.’

Isabella poseert zelf voor de campagne van haar nieuwe parfum. Ze ligt in een lange, nauwsluitende zwarte jurk voor een spiegel en er speelt een mysterieuze glimlach om haar lippen. ‘Ik denk dat ik in de glossy’s het enige model van vijftig ben,’ zegt ze, ‘en dat feit alleen al maakt me heel trots. Marketingmensen zeggen altijd: “Gebruik in godsnaam nooit een oudere vrouw in een advertentie.” Dat blijkt dus grote onzin.’

Isabella’s visie is een uitzondering in de schoonheidsindustrie, die doorgaans claimt dat ze tekenen van veroudering kan ‘genezen’. Isabella gelooft niet in ‘dat antiverouderingsgedoe’ zoals ze het noemt, en weigert haar klanten voor te spiegelen dat ze met een klodder crème de klok kunnen terugdraaien. De schoonheidsindustrie lijkt vastbesloten om vrouwen onzeker te maken over hun uiterlijk. De gemiddelde vrouw van vijfendertig heeft in haar leven minstens 150.000 advertenties gezien, veelal met superslanke, rimpelloze vrouwen wier oneffenheden door de computer zijn weggewerkt. Zeer waarschijnlijk heeft dat invloed op haar gevoel van eigenwaarde en op haar lichaamsbeeld. ‘Het is veel moeilijker met een waan af te rekenen dan met een realiteit,’ zei Virginia Woolf al.

Niet alleen fabrikanten van afslankmiddelen en antirimpelproducten profiteren van het onhaalbare schoonheidsideaal, ook de plastische chirurgie heeft er baat bij. Steeds meer mensen meten zich een uiterlijk aan dat voldoet aan het ideaalbeeld dat ze door de media voorgeschoteld krijgen. Elke neus die onder het mes gaat, elk gezicht dat met een facelift wordt strakgetrokken, elk paar ingespoten lippen ziet er hetzelfde uit. Dat is wat Isabella bedoelt met het eindimensionale beeld van schoonheid. Het is niet boeiend, niet verrassend en het leidt tot vervlakking. Isabella pleit voor trots op je eigen figuur en gelaatstrekken. Ze

moedigt individualiteit aan. Ze wil vrouwelijkheid vieren in plaats van vrouwen allemaal in dezelfde vorm persen. Ze wil het begrip schoonheid een nieuwe invulling geven – een invulling die ook rijpe schoonheid omvat en die is gestoeld op zelfrespect, plezier en innerlijke kracht.

Het zijn allemaal mooie woorden, maar ik vraag me af hoe een vrouw die gewend is bewonderende blikken te ontvangen het zélf ervaart om ouder te worden. ‘Ouder worden heeft me nooit dwarsgezet,’ zegt Isabella beslist. ‘Ik voel me op deze leeftijd vrijer dan ik me ooit in mijn leven gevoeld heb. Deze rijpe fase heeft zo haar voordelen: ik ben mijn ouders geen verantwoording meer schuldig, ik hoef mezelf niet meer te bewijzen en ik hoef niet meer zo nodig door iedereen aardig gevonden te worden. Bovendien kijk ik nog steeds met plezier in de spiegel. Al jaren zit ik te wachten op het dramatische moment dat ik denk: nu ben ik te oud voor bepaalde dingen. Maar dat moment komt maar niet! Gisteren ontmoette ik een journaliste die onlangs grootmoeder is geworden. Ik feliciteerde haar en zij trok een lang gezicht. “Het is te veel,” zei ze, “in één jaar ben ik vijftig en grootmoeder geworden.” Dat vond ik zo’n vreemde uitspraak. “Waar ben je bang voor?” vroeg ik haar. Ze wist er geen antwoord op te geven. Het is waarschijnlijk een gedachte die ze jarenlang onbewust, en misschien wel door al die jonge vrouwen in films en tijdschriften, heeft opgebouwd: als ik de vijftig passeer en eenmaal grootmoeder ben, ben ik niemand meer en hoor ik er niet meer bij. Doodzonde vind ik dat. Na je vijftigste begint immers een levensfase die misschien wel spannender en boeiender is dan alle andere daarvoor. Je hebt schaamte, valse bescheidenheid en onzekerheid van je afgeschud, en door je levenservaring kunnen weinig dingen je nog uit het veld slaan. Je bent vrij. Je kunt schitteren.’

Met een stevige handdruk neem ik afscheid van Isabella. Ik bedank haar voor haar openhartige en inspirerende woorden.

Ze antwoordt charmant dat het haar een genoegen was en ik heb de indruk dat ze het meent.

Lopend door de straten van Parijs overdenk ik de laatste opmerking van Isabella. Het is inderdaad doodzonde als een vrouw zich schaamt voor haar leeftijd. Zo veel oudere vrouwen zijn ervan overtuigd dat ze met het verstrijken van de jaren hun bestaansrecht verliezen. Hun plek in de maatschappij, hun identiteit en hun eigenwaarde staan met elke verjaardag meer onder druk. Ze hebben het gevoel dat ze onzichtbaar worden en niet langer nuttig zijn. Ze voelen zich vaak waardeloos: hun schoonheid taant, hun lichaam verouderd en hun verzorgende moederrol is ten einde gelopen. Ze zijn vergeten dat ze juist in de laatste fase van hun leven een bijzondere kracht bezitten.

Dorothy Sayers zei ooit: 'Een vrouw op gevorderde leeftijd is een onbeheersbare oerkracht!' Die kracht is begraven onder eeuwenlange patriarchale onderdrukking, waarin zwijgzaamheid en bescheidenheid als de grootste deugden van een vrouw werden beschouwd. Opgesloten in hun rol als echtgenote en moeder, zijn ze gaan geloven dat 'zorgen voor' hun enige bestemming is. Oudere vrouwen zien voor zichzelf vaak niet meer dan een bescheiden rol op de achtergrond weggelegd, misschien als ondersteunende echtgenote of liefhebbende oma. En als ze niet oppassen, is dat ook precies wat er gebeurt. Een schat aan vrouwelijke wijsheid ligt verscholen onder eeuwen van schaamte, spot en onbegrip. Wijsheid moet echter wel erkend worden door de samenleving, anders ontwikkelt ze zich niet goed of ze keert naar binnen. Frustratie, bitterheid en geklaag zijn dan het gevolg – niet bepaald gedrag waar jonge vrouwen respect voor hebben.

Het is te gemakkelijk om Isabella Rossellini te verwijten dat ze schoonheid zo gemakkelijk kan relativiseren omdat ze zelf mooi is, of omdat ze een leuk verkooppraatje wil houden. Natuurlijk,

ze gebruikt haar beroemdheid en schoonheid zodat er naar haar geluisterd wordt. Dat zegt niet zozeer iets over haar, als wel over de wereld waarin we leven. Maar haar woorden hebben geen kracht omdat ze mooi is, maar omdat ze een wezenlijke behoefte van vrouwen verwoorden: het accepteren van een bredere opvatting van wat mooi is. Ware schoonheid is niet een kwestie van de juiste combinatie van lichaamskenmerken, het heeft veel meer te maken met levendigheid, innerlijke harmonie, karakter en gevoel voor humor. Uitgerekend Isabella – een van de meest gefotografeerde vrouwen ter wereld – vindt dat het tijd is voor een moderne benadering van schoonheid, waarbij niet langer de overgrote meerderheid van de vrouwen wordt uitgesloten.

Ze laat het niet bij woorden alleen. In haar wereld, die van glamour en uiterlijkheden, moet een leeftijd van vijftig jaar aanvoelen als bejaard. Toch heeft ze nog nooit een facelift ondergaan en ze weigert zich te laten aanpraten dat dat nodig is. Ze is niet bang om volgens de heersende normen 'lelijk' gevonden te worden: als model weigerde ze om haar voortand, waar een hoekje vanaf is, te laten bijwerken, 'omdat dat nu eenmaal bij mij hoort'. Als actrice wilde ze niet afvallen voor een blootscène, liet ze voor een rol gezichtsbehaving aanbrengen en in een andere rol liet ze zich zien zonder een spootje make-up.

Misschien valt het haar minder zwaar omdat ze al heel jong wist hoe het is om raar en onaantrekkelijk gevonden te worden. Als dertienjarige – de leeftijd waarop een meisje zich bewust begint te worden van haar effect op mannen – kreeg ze scoliose, waardoor ze twee jaar een gipskorset moest dragen.

Isabella's boodschap is niet dat je je uiterlijk zou moeten verwaarlozen of geen waarde zou mogen hechten aan persoonlijke stijl. Haar boodschap is dat je het recht hebt om je eigen unieke schoonheid te koesteren, of die nu voldoet aan de heersende norm of niet. En dat rimpels niet bepalen of je de wereld iets te bieden hebt. Dat je het ideaalbeeld van jeugdige schoonheid

maar beter kunt loslaten, want anders maak je het jezelf naarmate de jaren verstrijken erg moeilijk. ‘Of ik er nú uitzie als vijftig of niet,’ zei ze nuchter aan het begin van ons gesprek, ‘ooit zal ik er onvermijdelijk wél zo uitzien.’ Dat is hoe de zaken ervoor staan. De strijd tegen tekenen van ouderdom – hoe verbeteren ook gevoerd – is er een die je onherroepelijk zult verliezen.

In de hekserij wordt vrouwelijke diversiteit naar waarde geschat. In iedere vrouw schuilt de godin, of ze nu mollig, mager, klein, lang, oud of jong is. Een algemeen heersende schoonheidsnorm of -ideaal is een illusie. Overal ter wereld, door de tijden heen, werden verschillende lichaamskenmerken mooi gevonden: brede heupen, volle buiken, kleine appelvormige borsten, grote achterwerken, hoge jukbeenderen. De godin moedigt je aan om je vooroordelen over schoonheid te laten varen en je eigen unieke schoonheid te accepteren. Jij bent mooi, want je hebt het lichaam en het gelaat van een godin. Ik heb als heks geleerd om trots te zijn op mijn verschijning, inclusief mijn ‘tekortkomingen’, want juist die weerspiegelen mijn unieke persoonlijkheid.

Achter aan een drukke winkelstraat ligt de Jardin des Tuilleries – eens een kasteeltuin en nu een stadspark – waar ik op een van de bankjes ga zitten. Isabella Rossellini heeft me aangenaam verrast. De schoonheidskoningin voor wie ik haar hield, blijkt een eigenzinnige, trotse crone. Ze heeft me bewust gemaakt van de tirannie van jeugdige schoonheid. En hoe daardoor het zelfbewustzijn van oudere vrouwen is aangetast, waardoor ze zich hebben teruggetrokken.

En dat terwijl ze zoveel te bieden hebben. Vrouwen die in de cronefase verkeren bezitten een kostbare schat aan ervaring, kennis en wijsheid. Ze weten hoe het is lief te hebben en te verliezen, kinderen te baren, ze te zien opgroeien en los te laten, fouten te maken en te triomferen. De crone draagt alle krachten

van de maagd en de moeder in zich, want ze heeft beide fasen beleefd. Ze is onafhankelijk en sensueel zoals de maagd en creatief als de moeder: het volmaakt tegengestelde van het beeld dat we in onze huidige cultuur van haar hebben.

We zouden de oudere vrouwen van vandaag moeten aansporen om de rol van crone opnieuw te aanvaarden en deze rijke levensfase te vieren. We zouden hen bewust moeten maken van de macht en kracht van de middelbare leeftijd, en hen moeten aanmoedigen hun natuurlijke rol van spiritueel leider en raadgeefster opnieuw op zich te nemen. Dat kunnen we doen door te laten merken dat we hun mening op prijs stellen, door hun te vragen naar hun kennis en door nooit meer toe te staan dat ze worden afgerekend op hun uiterlijk.

Ik ben ervan overtuigd dat er duizenden jonge vrouwen zijn zoals ik, die onbewust zoeken naar positieve rolmodellen onder oudere vrouwen. Geen oudere vrouwen die uit schaamte voor hun rimpels naar de botoxkliniek rennen en die liegen over hun leeftijd, maar oudere vrouwen die trots en authentiek zijn. Ik ben ervan overtuigd dat jonge vrouwen iedere keer dat ze een levenslustige, slimme en zelfbewuste rijpe vrouw tegen het lijf lopen, opgelucht denken: o, gelukkig, zo kan het ook.

Oudere vrouwen zouden onze grote zusters kunnen zijn – ondersteunend, stimulerend en liefdevol kritisch. Ze zouden trots en statig hun stem kunnen laten horen. Ze zouden ons kunnen leren hoe we onze eigen unieke schoonheid, en die van anderen, kunnen leren zien en waarderen. Ze zouden de inspirerende voorbeelden kunnen zijn die onze eigenwaarde doen toenemen – eigenwaarde die niets te maken heeft met een gladde huid en een kleine confectiemaat. Ze zouden ervoor kunnen zorgen dat de ‘gouden jaren’ iets worden om naar uit te kijken, in plaats van iets om te vrezen en zo lang mogelijk voor je uit te schuiven.

Daar, tussen de lindebomen van de Tuilleries, besluit ik definitief op zoek te gaan naar wijze oudere vrouwen. Ik besluit te

luisteren naar de inzichten die ze me te bieden hebben. Ik zal hun woorden als een spons in me opzuigen en ze overbrengen aan wie ze maar horen wil. Ik wil van hen leren, hun lessen in praktijk brengen terwijl ik groei en rijp tot ik zelf de jaren van wijsheid bereik en het tijd is geworden om op mijn beurt mijn inzichten aan anderen door te geven.